

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу **Бодрової Ірини Олександрівни**
на тему: **«Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників
в умовах закладу вищої освіти»**

подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна
робота, галузь знань 23 Соціальна робота

1.Актуальність теми дослідження. Глибокі економічні і соціокультурні трансформації, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, формування нових ціннісних координат розвитку особистості, створення умов для особистісного зростання, самореалізації актуалізує проблематику особистісно-професійного самовизначення індивіда. У теорії і практиці професійно-педагогічної освіти все більше відчутнішою є потреба у новому осмисленні суті професіоналізації особистості, специфіки професійного самовизначення. Збільшені вимоги до професіоналізму фахівців допомагаючих професій, особливо соціальної роботи, що стимулює пошуки нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Найважливішим чинником професійного розвитку є активність особистості, потреба у повній самореалізації. Творчий потенціал у професійній діяльності виявляється в інтеграційних характеристиках особистості: професійної спрямованості, професійної компетентності, емоційної гнучкості. Нині освіта в системі підготовки майбутніх соціальних працівників має, з одного боку, забезпечити розмежування специфічних принципів, методів, які обґрунтовують ефективність професійної підготовки, а з іншого боку, на належному рівні сформулювати основу їх професійної самореалізації, враховуючи вплив позааудиторної навчальної і соціально-виховної діяльності на формування у них професійного самовизначення.

Таким чином, вищезазначене *підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження* Бодрової Ірини Олександрівни на тему «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти» для вирішення сучасних професійно-педагогічних завдань та вказує на доцільність її вивчення на теоретико-експериментальному рівні.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №3 від 28.01.2021 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження, дає підстави для висновку щодо обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, оскільки дослідником, здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз науково-педагогічних праць учених з проблеми дослідження.

Проблема підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення була в центрі уваги багатьох дослідників. Так, психолого-педагогічним та організаційним основам підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці О.Вітківської, Ю.Гільбуха, Г.Костюка, В. Рибалки, Б. Федоришина.

Загальним теоретичним проблемам формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень С.Оксамитної, Є. Головахи, М. Піддячого, Л.Неїжпапи.

Теоретичні питання й шляхи підготовки майбутніх соціальних працівників висвітлено у працях О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Зверєвої, З. Кияниці, І. Мигович, В. Поліщук, І.Грубавіна, Н.Чернухи, С. Харченко, С. Омельченко, Л. Штефан, О.Карпенко, А.Капської та ін.

Специфіку середовища закладу вищої освіти відображено у працях М. Братко, Р. Вайноли, Д. Бініцької, Д. Волківської, С. Паламар, С. Сисоєвої, В. Тернопільської та ін. У дослідженнях Т. Бурцевої, В.Тернопільської, В. Коваль розкриваються особливості організації позааудиторної роботи університету як необхідної умови повноцінного розвитку творчого потенціалу студентської молоді. Р. Вайнола, А. Капська, С. Карпенчук доводять, що при здійсненні соціально-виховної роботи у вищій школі найбільш ефективним є стимулювання соціальної активності студентів. Вище сказане доводить необхідність більш глибокого і всебічного розгляду можливостей соціально-виховної діяльності у процесі формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти.

Бодровою І.О. було констатовано, що у дослідженнях вчених категорія «професійне самовизначення» розглядається як процес розвитку суб'єкта праці. Встановлено, що професійне самовизначення є самостійним, усвідомленим знаходженням сенсів виконуваної роботи й усієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації. Воно передбачає формування суб'єкта, який мобільний, орієнтований у світі професійної діяльності, що не обмежує можливості його особистісного розвитку.

Нам імпонує науковий погляд дослідника на професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників, як складний, цілісний, особистісно орієнтований процес, спрямований на формування індивідуальної позиції, як результат вибору та проектування власної професійної діяльності й самореалізації в ній.

Формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників у позааудиторній діяльності університету визначено як

створення цілісної системи, що передбачає посилення уваги до особистості студента з урахуванням його можливостей і потреб; розвиток внутрішньої мотивації, системи знань про моральні якості особистості, формування професійних умінь і навичок, здатність втілювати їх у практичну діяльність.

Автором зроблено висновок, що професійне самовизначення є динамічною системою, діючи в якій майбутній соціальний працівник набуває готовності до самостійної, творчої діяльності на основі усвідомлення і суб'єктивного співвіднесення суспільних вимог з власними потенційними та наявними здібностями, комплексом внутрішніх умов, та, разом з цим, набуває здатності до самостійного прийняття рішень відносно важливих життєвих цілей. Соціально-педагогічний аспект професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників полягає в тому, що характер їх діяльності й професійне оточення є важливим чинником, що обумовлює самосвідомість майбутнього фахівця.

Професійне самовизначення майбутнього соціального працівника є інтегральним утворенням, результатом усвідомлення ним суб'єктивного сенсу обраної професії, сформованості самооцінки себе як фахівця соціальної роботи та виявляється в єдності професійно та особистісно значущих якостей, професійних умінь і навичок, здатності мобілізувати свої професійні можливості.

Обґрунтовано структуру професійного самовизначення майбутнього соціального працівника. Для оцінювання кількісно-якісних характеристик його сформованості визначено такі критерії: гностичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний. Показниками гностичного критерію сформованості професійного самовизначення майбутніх фахівців соціальної сфери обрано: самопізнання (знання про себе, свої можливості та способи їх удосконалення), знання про професійну діяльність в соціальній сфері, вимоги до фахівця соціальної сфери; наявність професійних намірів та планів; знання про професійне самовизначення. Сформованість професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників за мотиваційно-ціннісним критерієм характеризується наявністю мотивації вибору професії фахівця соціальної сфери; узгодженістю особистісних і професійних цінностей; усвідомленням правильності обраної професії; позитивним ставленням до професійної діяльності у соціальній сфері. До якісних показників діяльнісного критерію належать: активність у реалізації поставленої мети; прагнення до особистісного і професійного розвитку та самовдосконалення; свідомо регульована діяльність, поведінка на основі професійно-значущих норм, правил; відповідальність.

На основі окреслених критеріїв охарактеризовано рівні сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників: проактивний, активний, реактивний.

У дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників у закладі

вищої освіти, яка становила сукупність взаємопов'язаних елементів: мети, змісту, принципів, форм, методів, засобів, результату.

Складниками технології визначено: мету технології (формування професійного самовизначення як стійкого та саморозвиваючого особистісного новоутворення майбутніх соціальних працівників на основі включення їх у різні види діяльності закладу вищої освіти); принципи (системності, послідовності й неперервності формування професійного самовизначення студентів, принцип об'єктивності оцінки обраної професії; принцип усвідомлення просоціальної активності у процесі вибору та оволодіння професією; принцип врахування індивідуальних особливостей і мотивації у формуванні стійкого професійного самовизначення; партнерства; самоорганізації та рефлексія); зміст (діагностика просоціальної активності майбутніх соціальних працівників як базової характеристики професійного самовизначення; наповнення навчальних програм знаннями про професійне самовизначення особистості та їх засвоєння студентами; реалізація спеціальних курсів, спрямованих на формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; організація інтерактивного середовища закладу вищої освіти для формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників), форми та методи, а також критерії, рівні й очікуваний результат – сформованість професійного самовизначення.

Автором дослідження встановлено, що формування професійного самовизначення є ефективним на основі волонтерства та розвитку альтруїстичних почуттів в спільній інтерактивній діяльності викладача і студента.

Результативність та педагогічну ефективність розробленого змісту, форм, методів, засобів, соціально-педагогічних умов як складових технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти доведено кількісно-якісними змінами у рівнях сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників. Показники сформованості досліджуваного феномену в експериментальних групах на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольних груп студентів і в декілька разів перевищують відповідні показники, здобуті на констатувальному етапі дослідження.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*: визначено сутність поняття «професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників» як інтегроване особистісне утворення майбутнього соціального працівника; теоретично обґрунтовано і розроблено технологію формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; визначено критерії (гностичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний), показники та рівні (проактивний, активний, реактивний) сформованості професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *уточнено*: сутність понять «самовизначення», «соціально-орієнтована діяльність», «волонтерська діяльність» в контексті

формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників; *подальшого розвитку набули*: зміст та організаційні форми соціально-орієнтованої діяльності, спрямовані на формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 15 публікаціях автора, із яких 6 відображають основні наукові результати дисертації, 9 – апробаційного характеру.

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом професійної компетентності особистості, особливостей його формування в учнів загальноосвітньої школи; пошуком нових методів для діагностики цього інтегрального утворення особистості в контексті цілісного особистісного розвитку студентів.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та практичній реалізації технології формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти; розробці й апробації курсу «Від професійного самовизначення до професійної самореалізації».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані викладачами в освітньому процесі закладів вищої освіти, кураторами груп під час організації соціально-орієнтованої діяльності студентів.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

У цілому слід відзначити високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів та вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи.

1. Позитивним є те, що автором ґрунтовно проаналізовано базові поняття дослідження (розділ 1) однак, з нашої точки зору, глибшої аргументації потребує розкриття нормативно-правових документів на основі яких базується проведене дослідження та розгляд більш сучасних українських та зарубіжних наукових досліджень.

2. Враховуючи, що фахові дисципліни у дослідженні виконують системно-інтегративну роль, варто було б у тексті більш ґрунтовно їх представити.

3. У роботі ґрунтовно висвітлено вітчизняний досвід ЗВО щодо формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, проте, на нашу думку, робота більше б виграла в цьому контексті, якби було розкрито досвід формування професійного самовизначення майбутніх соціальних працівників щодо вирішення досліджуваної проблеми в зарубіжних країнах, з огляду на інтеграцію України в європейський освітній простір.

4. Вважаємо, що було б доцільним більш чітко представити діагностичний інструментарій роботи відповідно до розроблених критеріїв. Таке його подання сприяло б більш детальному висвітленню особливостей використання діагностичних методик.

5. У роботі зустрічаються мовно-стилістичні помилки. Разом з тим, висловленні зауваження та пропозиції мають дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дисертаційного дослідження, яке є цілісним, має наукову новизну і практичне значення. Висновки дисертації сформульовано відповідно до завдань дослідження та отриманих результатів, які в повній мірі відображають основний зміст роботи.

З аналізу тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. **Загальний висновок.** Дисертаційна робота **Бодрової Ірини Олександрівни «Професійне самовизначення майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти»** подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341).

Рецензент:

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри соціальної освіти

та соціальної роботи

Навчально-наукового інституту

соціології та соціальної політики

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова



І.Б. Івженко

Завіряю, що це дійсно Івженко Ірина Борисівна, викладачка кафедри соціології та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

2023 р.